

ЈАНИС СТАВРАКАКИС

ПОСТДЕМОКРАТИЈА

Термин постдемократија се недавно појавио у социологији и политичкој теорији као део напора за концептуалнијим схватањем и критичким означавањем касних модерних патологија либералне демократије, посебно у релацији са касним капиталистичким стањем.

У предмодерним друштвима верска машта је била доминантни дискурзивни хоризонт за уписивање и управљање негативношћу. Након дислокације овог хоризонта, чини се да политичка модерност осцилује између барем три одговора у вези са негативношћу: утопијским, демократским и постдемократским. Први одговор, који преузима темељ који је остао упражњен премештањем предмодерне метафизике, најочљивији је по неким мутацијама модерног политичког утопизма. Утопија је овде коришћена у строгом значењу те речи, као фантазмички дискурс који нуди коначно политичко решење са тачке гледишта једног субјекта од кога се очекује да зна (партија, лидер...), док се његова властита затамњеност и ауторитет никада не доводе у питање. Ближи поглед, међутим, открива да ће ова жеља да се превазиђе негативност вероватно и сама произвести негативност. Кад год је био учињен свестан покушај да се остваре овакве фантазије, да се установи људска стварност према плану који обећава коначно разрешење друштвених супротности и прикривање политичких антагонизама, резултати су били катастрофални.

Уколико је ово случај, онда је сигурно један од најургентнијих задатака нашег доба да се крене иза утопијске фантазије и пронађе преображујућа политика у постфантазматичном смеру. Али – шта то значи да се крене у постфантазматичном смеру? Елементи оваквог политичког пројекта могу се препознати у ономе

што се углавном зове демократска инвенција или демократска револуција. Ово нас доводи до другог одговора на негативност и непредвиђене ситуације присутне у политичкој модерности, одговор који је најближи претпостављању – свесном или несвесном – одговорности за свој несводиви карактер. Овде се не обећавају коначне одлуке, овде нема политичког укидања; антагонизам јесте и остаје конститутиван. Демократска револуција – израз који нам долази од Алексиса де Токвила и који су радикално модернизовали Клод Лефорт и други – означава дисконтинуитет од хетерономне легитимности предмодерног бившег режима до нове форме друштвене политичке институције; друштва које постаје свесно своје сопствене историчности, својих сопствених граница, форме друштва која себе отвара ка континуираном процесу у којем преиспитује сопствене институционалне структуре и релације моћи, друштва које себе одваја од зацртаних знакова извесности. Место моћи се сада појављује као „празно место” које може бити заузето само привремено: „Нема закона који не може бити поправљен, чији чланови не могу бити оспоравани, чији темељи не могу бити доведени у питање. Нема представљања центра и ивица друштва: јединство сада не може да избрише социјалну поделу.” Демократија, према Лефортовој оријентацији, институционализује „искуство непојмљивог, необузданог друштва” у којем ће чак и идентитет суверених народа „бити константно отворен за преиспитивање”.¹ Ово је био најсмелији покушај да се заведе политички ред у недостатку крајњих темеља. Он карактерише модерност која је достојна свог имена.

Током последње деценије, међутим, идеолошка хегемонија неолибералног консензуса имала је намеру да учини природном фикцију пацифистичког, неантагонистичког „трећег пута” изван левице и деснице. И конзервативне и социјалдемократске снаге су пратиле овај курс, који је подрио агонистичко препознавање друштва подразумеваног у демократским институцијама. То је метаполитичка оријентација, у којој се сусрећемо са коренима постдемократске имагинације. Заиста, постдемократија је утемељена на покушају да се искључи свест о недостацима и негативности политичког домена, што онда води политичком реду који задржава симболе институција либералне демократије али неутрализује централизам политичког антагонизма. Жак Рансијер је политички теоретичар који је користио овај термин.² У Рансијеровој *Несагласности* цело поглавље је посвећено консензусу – демокра-

¹ Claude Lefort, *The Political Forms of Modern Society: Bureaucracy, Democracy, Totalitarianism*, The MIT Press, Cambridge, MA 1986, 303–304.

² Žak Ransijer, *Nesaglasnost: politika i filozofija*, prev. Ivan Milenković, Fedon, Beograd 2014.

тија или постдемократија.³ Према овој шеми, ево шта постдемократија означава:

...парадокс који, под именом демократије, даје вредност консензуалној пракси брисања форми демократског деловања. Постдемократија је пракса управљања и појмовне легитимације једне демократије *после демоса*, једне демократије која је уклонила привид, погрешку у рачуну и спор народа, демократије, дакле, која се може свести само на игру државних диспозитива и састава енергије и друштвених интереса.⁴

Дијагноза је подударна са социолошким запажањима Колина Крауча, изнетим у његовој књизи *Посидемократија*; док формални аспект демократских институција остаје мање више на месту, политика и влада постепено клизе ка контроли привилегованих група на начин који подсећа на преддемократско време.⁵ Избори и изборна дебата, који још увек могу да мењају владе, трансформисани су у строго контролисани спектакл, који уређују професионални експерти и који је ограничен на сет тема које су они изабрали, док већина грађана у томе има пасивну, апатичну улогу. Иза ове фасаде – али не и иза поља видљивости – „политика се, заправо, потајно обликује интеракцијом између изабраних влада и елите која категорички представља пословне интересе.”⁶ У већини случајева – а индикативно је да то постаје уобичајени тренд – оно што прати развој постдемократије је потпуна идентификација демократске форме са потребама глобалног капитала:

Од марксизма који је, по сопственој тврдњи, истрошен, либерализам (владајући по претпоставци), преузима тему објективне нужности која се поистовећује са принудама и хировима светског тржишта. Скандалозна Марксова теза да су владе прости отправници послова међународног капитала данас је очигледност у којој се „либерали” и „социјалисти” слажу. Апсолутно поистовећивање политике и управљања капиталом није више срамна тајна која маскира „форме” демократије, већ објављена истина којом се легитимишу наше владе.⁷

Шантал Муф је такође много допринела упућујући нашу пажњу на идеолошке карактеристике настајања постдемократске

³ Исто, 129–163.

⁴ Исто, 137.

⁵ Kolin Krauč, *Postdemokratija*, prev. Milana Đurašinov, Karpos, Loznica 2014.

⁶ Исто, 11.

⁷ Ž. Ransijer, нав. дело, 150–151.

имагинације, показујући њене ефекте кроз начине на који је постојеће демократије репрезентују али се и носе са побуном против ње. У својој последњој књизи, након што је скицирала карактеристике ове постполитичке оријентације, она се фокусира на опасности које та оријентација ствара на домаћем и међународном нивоу.⁸ У свету који још увек означавају – национално и глобално – неједнакости различитих облика, маргинализација политичких нетрпељивости и хегемонија конзумеризма, иако веома успешно – барем све до тренутка економске кризе – не би могле у потпуност апсорбовати могућност за побуну. Неспособан да схвати и оклевајући да озакони средиште антагонизма у демократској политици, постполитички, постдемократски дух времена тера на исказивање побуне – када она успе да се артикулише – кроз канале везане за подстицање спирале насиља које се све теже контролише: док признање постојања политичке опозиције допушта преображај антагонизма у агон, кротећи тако сирово насиље, дотле постполитички приступ води ка насилним изразима мржње који се, по уласку у деполитизовану јавну сферу, одређују моралним или културним (и понекад војним) терминима, те им се као таквима и супротставља. Заиста, када су противници дефинисани у маниру изванполитичког, „не могу бити предочени као супарници већ као непријатељи. Са темом зла агонистичка дебата није могућа, они морају бити искорењени. Штавише, како се често сматрају за неку врсту моралне болести, не треба ни покушати пружити објашњење њихове појаве и успеха.”⁹ Отуда на међународном нивоу постоји преокупација осовинама зла и сукобима цивилизација; на домаћем нивоу долази до пораста расизма, ксенофобије и екстремних десничарских покрета и партија, као и ерупције тинејџерског насиља у нашим градовима. И што је најважније: настају потешкоће у политичком појашњењу и ефикасном поступању са оваквим појавама. Муф наглашава да се чак и у оваквим случајевима повлачи извесна политичка граница – јер без оваквог чина искључења идентитет не може бити формиран – али, у исто време, пориче се њен политички карактер тако да постполитичко имагинарно остаје нетакнуто. Заиста, културни и морални непријатељи се стално изграђују и демонизују. Овај процес озаконјује напад на два стуба либералне демократије – на једнакост и слободу – и убризгава емоционалну вредност у постполитичку спону.

Отуда у склопу постдемократског имагинарног нема потребе за политичким регистравањем и признањем негативности. То ре-

⁸ Chantal Mouffe, *On the Political*, Routledge, London 2005.

⁹ Исто, 76.

зултира неутрализовањем антагонизма. У суштини, негативност и њена емоционална вредност су склоњени из политичког поља да би поново били зацртани на барем два деполитизована начина. Они су сведени или на сукоб ужитака између различитих цивилизација (на глобалном нивоу), или су, у домаћим условима, сведени на недостатак посебних производа – другачије речено, на недостатак којим се може управљати кроз поступке потрошње: кроз конзумирање производа, дискурса, фантазија, па чак и политичара. Штавише, у оквиру овог постдемократског универзума, структура ауторитета постаје у значајној мери имуна на критику. Сваки отпор је или апсорбован унутар Дизниленда потрошачког уживања на мање више конформистичко/цинични начин, или је каналисан у застареле преокупације носталгичног типа са антидемократским импликацијама али (на срећу) ограниченог деловања, или је гурнут ка насилним испадима (*passages à l'acte*) у земљи и иностранству. Резултат је све комплекснији и експлозивнији кратак спој са варијацијама параметара (личних, економских, еколошких, политичких, безбедносних...) и без очитог решења.

Међутим, сада када је економска криза отворено и драматично открила границе неолибералног метаполитичког консензуса – како је изненађени Гордон Браун недавно рекао, „оно што ми нисмо видели, и нико није видео, била је могућност пада тржишта” – изгледа да је постдемократски поредак ушао у своју завршну фазу. Наравно, остаје да се види начин на који ће ово бити решено – реакционарни или новодиктаторски курс је могућ као и онај прогресивни. Сваки исход ће, ипак, очито бити политичка одлука и нудиће најбољу шансу за поновно оживљавање политичког учешћа и праву друштвену трансформацију, најбољу шансу за поновно оснаживање и ширење демократије. У сваком случају, политика и демократија се враћају на дневни ред.*

Превео с енглеског

Бојан Томић

* Извор: <http://monumenttotransformation.org/atlas-of-transformation/html/p/postdemocracy/postdemocracy-yannis-stavrakakis.html>